

UDK
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno za tisak

Sanja Grahek,
Filozofski fakultet, Zagreb

Problemi klasifikacije fakultativnih rečeničnih tipova u francuskom jeziku

Uobičajena klasifikacija francuskih rečeničnih tipova na četiri obvezna i tri fakultativna tipa jednim je svojim dijelom (obvezni tipovi i njihovi međusobni odnosi) neupitna, ali svojim drugim dijelom to nije: točan broj jedne osobite vrste fakultativnih tipova, rečeničnih formi, kao i njihovi međusobni odnosi, postavljaju određene probleme. Ovdje želimo, prvo, izdvojiti i sustavno opisati te probleme, a nakon toga utvrditi mjerila za pripadnost jednog rečeničnog ustrojstva klasi rečeničnih formi i, primijenjujući ih na sve rečenične tipove kojih se status rečeničnih formi načelno da razmatrati, predložiti jedno od mogućih rješenja.

Znamo da jezični izraz dictuma (sadržaja suda, ustanovljenog pripisivanjem jednog predikata jednom subjektu) gramatičari nazivaju jezgrom ili materijalom rečenice (P, *propositio*). Jezični izraz elemenata vezanih uz stav govornika prema tom sadržaju (izbor modusa iskaza i načina realizacije dictuma) nazivaju, pak, tipom rečenice (T, *tip*), te temeljno ustrojstvo dobro formirane rečenice (S, *sententia*) predstavljaju formulom $S \rightarrow T + P$.

Nas će nadalje zanimati samo konstituent T francuskih rečenica. Pravila njegove realizacije se najčešće prikazuju formulom

$$T \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \text{Decl} \\ \text{Inter} \\ \text{Imp} \\ \text{Excl} \end{array} \right\} + (\text{Neg}) + (\text{Emph}) + (\text{Pass})$$

koja nam kaže da konstituent T sadrži jedan obvezni element, koji je po svom značenju bilo izjavan, bilo upitan, bilo zahtjevan, bilo usklikan i, s druge strane, tri fakultativna elementa — niječni, emfatični i pasivni –, koji se slobodno kombiniraju kako međusobno, tako i sa obveznim elementima. Tipovi prve vrste nazivaju se obveznim jer je realizacija barem jednog od njih nužna

da bi rečenica bila rečenicom, a tipovi druge vrste fakultativnim stoga što nije-dan od njih s tog motrišta nije neophodan.

Ovisno o svom komunikacijskom cilju, govornik bira jedan od gore predložanih obveznih elemenata i realizira izjavnu (*On a trouvé cette clef*), upitnu (*A-t-on trouvé cette clef?*), zahtjevnu (*Qu'on trouve cette clef!*) ili uskliknu rečenicu (*On a trouvé cette clef!*).

Broj, vrste i međusobni odnos (a to je odnos međusobnog isključivanja) obveznih rečeničnih tipova, koji se tumače kao jezični eksponenti izabranog modusa iskaza i stoga još nazivaju rečeničnim modalitetima, ni na koji se način ne dovode u sumnju u radovima posvećenim tom predmetu.

Izvanjezični korelat fakultativnih tipova se, pak, najčešće ne precizira. Ipak, kako ih neki lingvisti nazivaju i rečeničnim formama, da se zaključiti da se tumače kao jezični eksponenti izabranog načina realizacije dictuma.¹ Fakultativni rečenični tipovi u francuskom se najčešće prikazuju na sljedeći način:

Niječni tip tvori opreku sa potvrdnim, emfatični sa neutralnim, a pasivni sa aktivnim tipom: članovi svake pojedinačne opreke se međusobno isključuju, ali se mogu slobodno kombinirati sa svakim članom drugih dviju opreka. S druge strane, u sva tri slučaja se jedan član opreke promatra kao neobilježen, jer ne posjeduje osobite gramatičke oznake: uzima se da se kanonična forma rečenice, proistekla iz primjene sintagmatskih pravila, automatski realizira kao potvrdna, neutralna i aktivna. Drugi, pak, član opreke (niječni, emfatični, pasivni tip) ima osobite gramatičke oznake i opisuje se kao preoblika odgovarajućeg neobilježenog člana.²

Dakle, rečenica *On a trouvé cette clef*, koja je potvrdna, neutralna i aktivna, može, s gledišta koje nas ovdje zanima, pretrpjeti sljedeće fakultativne preoblike: *On n'a pas trouvé cette clef* (niječni tip), *Cette clef, on l'a trouvée* (emfatični tip), *Cette clef a été trouvée* (pasivni tip), *Cette clef, on ne l'a pas trouvée* (niječno-emfatični tip), *Cette clef n'a pas été trouvée* (niječno-pasivni tip), *Cette clef, elle a été trouvée* (emfatično-pasivni tip), *Cette clef, elle n'a pas été trouvée* (niječno-emfatično-pasivni tip).

Premda široko prihvaćen, taj prikaz nije posve neupitan. Upitan je, prije svega, točan broj članova klase: iscrpljuju li doista gore navedeni primjeri sve fakultativne mogućnosti realizacije jedne iste jezgre različitim tipovima? Jer, u francuskom nam se predložavaju barem još dvije mogućnosti: (a) *Cette clef s'est trouvée* i (b) *Il a été trouvé une clef*.

1 Mi u ovome radu nećemo, kako to čine pojedini francuski gramatičari, izjednačivati pojam fakultativnog rečeničnog tipa i onaj rečenične forme, nego ćemo ove posljednje definirati kao jednu osobitu vrstu fakultativnih rečeničnih tipova, onih čija je realizacija podložna sintaktičkoj i/ili semantičkoj blokadi (v. str. 5).

2 Kako ovdje ne moramo ulaziti u složeno pitanje naravi dubinskih ustrojstava iz kojih se preoblikama generiraju površinske rečenice, terminom »neobilježeni rečenični tip« označavat ćemo jednostavno potvrdne, aktivne i neutralne rečenice kao površinske realizacije, a terminom »preoblikovani rečenični tip« niječne, pasivne i emfatične rečenice kao površinske realizacije. Dakle, čitavom jednom nizu termina nećemo pripisivati značenje koje mogu imati u različitim gramatičkim teorijama.

Rečenicu (a) karakterizira pronominalno ustrojstvo, koje je spojivo kako sa niječnim, tako i sa emfatičnim (*Cette clef ne s'est pas trouvée, Cette clef, elle s'est trouvée*). To dokazuje da ni sa jednim od njih nije u opreci, ali ne otklanja pretpostavku da je riječ o još jednom rečeničnom tipu, koju bi otklonila tek mogućnost kombiniranja i sa pasivom. Spoj pasivnog i pronominalnog ustrojstva je, međutim, u francuskom isključen: **Une clef s'a été trouvée* i, da damo još jedan primjer, **Max s'a été trompé* su devijantne rečenice. Prema tome, načelno se može pretpostaviti da je i pronominalno ustrojstvo jedan fakultativni rečenični tip, koji tvori tročlanu opreku sa aktivnim i pasivnim tipom.³

Sličan problem postavlja i rečenica (b), kakarakterizirana unipersonalnim ustrojem, koje je, kako vidimo, spojivo sa pasivnim. Ona se može realizirati i kao niječna (*Il n'a pas été trouvé une clef*), ali ne i kao emfatična: **Une clef, elle, il sera trouvé* je devijantna rečenica. Prema tome, ima temelja i za pretpostavku da u francuskom postoji tročlana opreka između neutralnog, emfatičnog i unipersonalnog tipa, to jest da je i ovaj posljednji treba uvrstiti u fakultativne elemente konstituenta T.

Niječni tip je, kako vidimo, osobit po tome što se da kombinirati sa svim ostalima, što upućuje na pretpostavku da tvori posebnu klasu fakultativnih tipova. Stoga ćemo ga, za sada, ostaviti po strani i predstaviti način na koji se ostale vrste fakultativnih tipova opisuju u francuskoj gramatici. Ti opisi nisu jedinstveni: opreka između potvrdnog i niječnog tipa izdvaja se, razumije se, bez iznimke, na opreku između neutralnog i emfatičnog tipa na ovaj ili onaj način ukazuje velika većina autora, ali se, zato, prikaz treće moguće opreke javlja u čak tri varijante:

(1) Postoji dvočlana opreka pasivni / aktivni rečenični tip.

Ovo razlikovanje je opće prihvaćeno. I doista, aktivna i pasivna rečenica se međusobno isključuju. A na značenjskoj razini se, prema tradicionalnoj formulaciji, suprotstavljaju time što prva prenosi ideju da subjekt vrši, a druga ideju da on trpi radnju izraženu glagolom. U modernijoj formulaciji, svrha pasivne preoblike je preusmjerenje slijeda agens-patiens (ili izvor-cilj) dvočlanog odnosa uspostavljenog prijelaznim glagolima.

(2) Postoji tročlana opreka aktivni / pasivni / pronominalni rečenični tip.⁴

Poznato je da gramatičari aktiv, pasiv i pronominal većinom dovode u vezu kao glagolske oblike koji su značenjski suprotstavljeni eksponenti kategorije stanja. No ima i onih koji tu opreku vezuju ne za razinu riječi, nego za onu rečenice. Mjerilo mogućnosti međusobnog kombiniranja podupire to stajalište, jer, kako znamo, pronominalno ustrojstvo nije spojivo sa pasivnim. A tradicionalna formulacija, prema kojoj pronominalni glagol prenosi ideju da subjekt istodobno vrši i trpi radnju, se uporabom modernijih pojmova agensa i patiensa (ili izvora i cilja), lako da prenijeti na razinu značenja same rečenice.

3 Budući da nam je cilj utvrditi eventualnu pripadnost nekih rečeničnih oblika klasi fakultativnih rečeničnih tipova, ovdje ćemo pokraj termina »rečenični tip« koristiti i termin »rečenično ustrojstvo«, i to onda kada mislimo samo na formalnu organizaciju rečenice (na osobiti način na koji su u njoj sintagme kombinirane u cilju izražavanja sintaktičkih odnosa).

4 To razlikovanje je u francusku gramatiku uvedeno u N. Ruwet (1972).

(3) Postoji četveročlana opreka aktivni / pasivni / pronominalni / unipersonalni rečenični tip.

Sudeći prema promjenama u zvaničnoj gramatičkoj nomenklaturi, francuske rečenice sa unipersonalno konstruiranim glagolom u vezu sa aktivom, pasivom i pronominalom dovode gramatičari koji također ove posljednje vide ne kao glagolske, nego kao rečenične kategorije:⁵ oni govore o četveročlanoj opreci »rečeničnih sklopova«. Mjerilo mogućnosti međusobnog kombiniranja ne podupire to stajalište. Unipersonalno ustrojstvo je, naime, spojivo sa svakim od druga tri (*Il est arrivé un accident, Il a été perdu une clef, Il s'est produit un accident*), iz čega načelno slijedi da sa njima ne tvori četveročlanu opreku. Ipak, ima argumenata i u prilog njihovom povezivanju:

S jedne strane, sva su očito izdvojena temeljem jedinstvenog mjerila oblika predikativnog glagola, a obilježenim članovima zajedničko je i to što nisu proizvod slobodnih već sintaktički uvjetovanih preoblika neobilježenog člana, ovisnih o ustrojstvu predikativne verbalne sintagme: kako znamo, pasivna i pronominalna preoblika zahtijevaju da ova sadrži direktno-prijelazni glagol sa izraženim objektom, a unipersonalna preoblika upravo to isključuje.

S druge strane, slijedeće činjenice francuske gramatike navode na zaključak da četveročlana opreka koju neki lingvisri predlažu ipak može izdržati probu neupitnog mjerila međusobnog isključivanja, jer pokazuju da unipersonalno ustrojstvo nije bezuvjetno spojivo sa druga dva obilježena člana opreke:

Kao prvo, unipersonalno ustrojstvo dopuštaju samo oni pronominalni glagoli kojih povratna zamjenica nema gramatičku funkciju, a to su subjektivni (*Il s'est évanoui six élèves*), leksikalizirani (*Il s'est produit un accident*) i pronominalni glagoli pasivnog značenja (*Il se vend beaucoup de montres à quartz*). A isključuju ga refleksivni glagoli, oni kojih povratna zamjenica ima funkciju objekta (*Max se rase = Max rase Max? → *Il se rase Max*). Ta činjenica je od bitnog značenja, jer su, istodobno, samo rečenice sa takvim glagolima u opreci sa aktivnim i pasivnim rečenicama (*Le barbier rase Max / Max est rasé par le barbier / Max se rase* nasuprot, primjerice, **On a évanoui six élèves / *Six élèves ont été évanouis / Six élèves se sont évanouis*). Drugim riječima, za problem utvrđivanja fakultativnih rečeničnih tipova u francuskom relevantno je samo refleksivno ustrojstvo, budući da se jedino ono da opisati kao preoblika neobilježenog člana opreke.

Osim toga, unipersonalno ustrojstvo nije bezuvjetno spojivo ni sa pasivnim. Činjenica jest da su direktno prijelazni glagoli, koji se načelno ne mogu unipersonalno konstruirati (*Il a perdu une clef* se nužno pluripersonalno interpretirati), podložni toj konstrukciji ukoliko rečenicu stavimo u pasiv (*Il a été perdu une clef*). Dakle, u slučajevima djelovanja sintaktičke blokade, unipersonalno

5 U članku »Les Verbes pronominaux« (*Grand Larousse de la langue française*, 1976, str. 4679) čitamo da se 1910. godine u službenoj gramatičkoj nomenklaturi aktiv, pasiv i pronominal označuju kao *glagolski oblici*, da se 1950. za aktiv i pasiv uvodi termin *stanje (voix)*, dok se treća kategorija naziva jednostavno *pronominalnim glagolima*, te da se, napokon, 1975. ustanovljuje termin *rečenični sklop (tournure de phrase)*, koji obuhvaća četiri kategorije: aktivni, pasivni, pronominalni i unipersonalni sklop.

ustrojstvo se realizira uz pomoć pasivnoga. međutim, i tada je njihovo kombiniranje semantički blokirano ukoliko odgovarajuća neobilježena rečenica sadrži određenu sintagmu,⁶ bilo u funkciji subjekta (*Ce monsieur a trouvé une clef* → *Une clef a été trouvée par ce monsieur?* → **Il a été trouvé une clef par ce monsieur*), bilo u funkciji objekta (*On a trouvé la clef?* → *La clef a été trouvée?* → **Il a été trouvé la clef*).

Isto tako, činjenica jest da su indirektno-prijelazni glagoli, koji se načelno ne mogu pasivno konstruirati (**A été menti à Max*), podložni toj konstrukciji kada je ustrojstvo rečenice unipersonalno (*Il a été menti à Max*). Dakle, u slučajevima djelovanja sintaktičke blokade, pasivno ustrojstvo se realizira uz pomoć unipersonalnog. No i tada je njihovo spajanje isključeno ukoliko odgovarajuća neobilježena rečenica sadrži određenu sintagmu u funkciji subjekta (**Il a été menti à Max par ce monsieur*).

Sve te činjenice, kao i ona, ranije podcrtana, da je unipersonalno ustrojstvo nespojivo sa emfatičnim, jasno dovode u vezu unipersonalni »sklop« sa opće priznatim fakultativnim tipovima francuskih rečenica (pasivnim i emfatičnim). Točna narav te veze ostaje za utvrditi.

Predstavili smo tri moguće klasifikacije fakultativnih rečeničnih tipova u francuskom jeziku. Njihova usporedba pokazuje da treba odgovoriti na slijedeća dva pitanja:

Je li unipersonalno ustrojstvo uopće eksponent jednog rečeničnog tipa u francuskom? I, ako jest, tvori li opreku sa emfatičnim ili sa pasivnim tipom ili, pak, predstavlja zaseban fakultativni element konstituenta T?

Je li reflektivno ustrojstvo uopće eksponent jednog rečeničnog tipa u francuskom?

S druge strane, izložili smo neke gramatičke činjenice. One pokazuju:

Da emfatično ustrojstvo isključuje samo unipersonalno ustrojstvo, što načelno upućuje na pretpostavku da sa njim tvori opreku. Je li ta pretpostavka točna?

Da unipersonalno ustrojstvo osim emfatičnog isključuje još i reflektivno, koje, sa svoje strane, osim unipersonalnog isključuje još i pasivno ustrojstvo. Koja je, zapravo, narav veze između unipersonalnog, pasivnog i reflektivnog ustrojstva?

Da se pasivno ustrojstvo može realizirati uz pomoć unipersonalnog i kada rečenica ne sadrži direktnu objektnu dopunu (*Il a été menti à Max*) i, obratno, da se unipersonalno ustrojstvo može realizirati uz pomoć pasivnog i kada rečenica sadrži direktnu objektnu dopunu (*Il a été perdu une clef*), ali da u oba slučaja djeluju dodatne blokade, vezane uz značenje imeničnih sintagmi. Čime objasniti mogućnost realizacije jednog sintaktički blokiranog rečeničnog ustrojstva uz pomoć drugog

6 Određenima se nazivaju sintagme kojih su sastavnice: (a) određeni član/pokazni determinant/posvojni determinant + imenica, (b) pokazna ili posvojna zamjenica, i (c) vlastita imenica. One su jezični eksponenti takozvanih jednodređenih deskripcija (*descriptions définies*).

ustrojstva? I, s druge strane, kako protumačiti semantičke blokade koje se tada javljaju?

Može se postaviti i pitanje jesu li samo pasivna i unipersonalna preoblika podložne takvim blokadama. Strogo sintaktički promatrano, da. Jer, upravo stoga što su sintaktički preduvjeti za realiziranje pasivnog i refleksivnog ustrojstva isti, refleksivna preoblika se može opisati kao u biti semantički uvjetovana: kako znamo, preduvjet za njezinu realizaciju je značenjska istovjetnost obveznih imeničnih sintagmi u jezgri neobilježene rečenice. A semantički je uvjetovana i emfatična preoblika, koja je, kao i pasivna a nasuprot unipersonalnoj, primjenjiva samo na određene imenične sintagme: **Une clef, on l'a trouvée* je devijantna rečenica.

Vratimo se, načas, i niječnom ustroju. Njegova spojivost sa svim ostalim ovdje razmatranim rečeničnim ustrojevima bila nas je navela na pretpostavku da tvori zasebnu klasu fakultativnih rečeničnih tipova. Sada vidimo i otkuda taj osobiti status: niječna preoblika nije podložna onom tipu sintaktičkih i/ili semantičkih blokadi koji spriječava realizaciju pasivnih, refleksivnih, unipersonalnih ili emfatičnih rečenica, što, čini nam se, nameće slijedeći zaključak:

Mogu se razlikovati dvije klase fakultativnih rečeničnih tipova: u prvu ulazi niječni tip, koji je proizvod slobodne preoblike, u drugu tipovi podložni sintaktičkoj i/ili semantičkoj blokadi (svi ostali tipovi).

Budući da je broj njezinih članova upitan, predmet našeg zanimanja biti će nadalje samo klasa sintaktičko–semantički uvjetovanih fakultativnih rečeničnih tipova. A kako su ovi ostvarivi samo ako je neobilježena rečenica data u točno određenoj sintaktičkoj formi, nazvat ćemo ih rečeničnim formama.

Izloženi problemi dalju analizu očito usmjeravaju na utvrđivanje mjerila za izdvajanje rečeničnih formi. Nužno je odrediti temeljem čega izvjesna rečenična ustrojstva proglašavamo rečeničnim formama, eksponentima jedne osobite vrste fakultativnih rečeničnih tipova (a ne nečeg drugog), a preoblike kojih su proizvod preoblikama forme rečenice (a ne nečeg drugog).

Jedino mjerilo kojim u analizi rečeničnih tipova francuski gramatičari operiraju jest ono međusobnog isključivanja, odnosno mogućnosti kombiniranja. No jasno je da to nije mjerilo za izdvajanje rečeničnih formi, jer njime utvrđujemo samo tvore li ili ne pojedine forme opreku. Posrijedi je, dakle, jedno mjerilo općenitijeg značenja (članovi bilo koje opreke, jezične ili kakve druge, se međusobno isključuju).

Razmišljajući dalje o tom problemu, zaključili smo da postoje barem četiri mjerila za utvrđivanje pripadnosti jednog rečeničnog ustrojstva klasi rečeničnih formi, a to su:

- (1) posjedovanje gramatičkih oznaka istih po tipu za sve članove klase;
- (2) postojanje neobilježenog člana opreke kao površinske jezične realizacije;
- (3) posjedovanje funkcije iste po tipu za sve članove klase a različite po učinku za svaku pojedinačnu formu;
- (4) posjedovanje izvanjezičnog korelata zajedničkog svim članovima klase.

Sada ta mjerila treba precizirati i vidjeti zadovoljavaju li ih sva rečenična ustrojstva kojih je status rečenične forme moguće, barem načelno, razmatrati.

Posjedovanje gramatičkih oznaka istih po tipu za sve članove klase

Po sebi se razumije da gramatička obilježenost svih ovdje razmatranih rečeničnih ustrojstava sama po sebi ne dokazuje da je pred nama niz rečeničnih formi. Zato se mjerilo posjedovanja osobitih gramatičkih oznaka mora formulirati tako da utvrđuje pripadnost klasi, pa ćemo reći da u rečenične forme spadaju ona rečenična ustrojstva kojih su gramatičke oznake po svom tipu zajedničke cijeloj klasi, a po načinu svoje realizacije posebne za svaki pojedinačni član. Smatramo da se može tvrditi da su gramatičke oznake zajedničke cijeloj klasi rečeničnih formi po svom tipu takve da:

(a) Preoblika pogada dictum, to jest da je polje njezinog djelovanja ona sastavnica iskaza kojeg su rečenične forme po definiciji jezični eksponent. A to znači da se gramatičke oznake realiziraju na razini sastavnica jezgre rečenice, a ne na razini rečenice kao cjeline.

Taj uvjet zadovoljavaju sva spominjana rečenična ustrojstva, za što je dokaz činjenica da se daju kombinirati sa svim obveznim rečeničnim tipovima, kojih se gramatičke oznake, kao jezični eksponenti modusa iskaza, po definiciji realiziraju na razini rečenice kao cjeline. Izjavnom, upitnom, zahtijevnom i uskličnom mogu biti ne samo pasivna i emfatična, nego i refleksivna i unipersonalna rečenica.

(b) Preoblika pogada odnos subjekt–predikat, to jest da su polje njezinog djelovanja oni elementi dictuma koji definiraju rečenicu kao jezičnu formu. A to znači da se gramatičke oznake realiziraju samo na obveznim sastavnicama jezgre, to jest u okviru sintagme u funkciji subjekta i/ili u okviru sintagme u funkciji predikata.

Taj uvjet svakako zadovoljavaju pasivna i unipersonalna preoblika budući da u preoblikovanoj rečenici ustanovljuju novi subjekt i predikat. Kao što znamo, obje subjekt neobilježene rečenice prebacuju u predikat, a dok prva obveznu imeničnu sastavnicu predikata pretvara u subjekt, druga u rečenicu uvodi novi subjekt.⁷

Preduvjet za realizaciju refleksivnog ustrojstva je, pak, značenjska istovjetnost dviju imeničnih sintagmi u jezgri neobilježene rečenice (*Max rase Max* → *Max se rase*). Drugim riječima, mjerilo koje nas sada zanima refleksivna preoblika niukoliko ne zadovoljava: ona ne djeluje na sastavnice koje definiraju temeljni sintaktički odnos u neobilježenoj rečenici, ne ustanovljuje novi subjekt i/ili predikat u preoblikovanoj rečenici (subjekt ostaje isti, a objekt ostaje dijelom predikata, ne mijenjajući funkciju).

Ostaje za razmotriti emfatično ustrojstvo.

7 Pasivna i unipersonalna preoblika slične su, vidjeli smo, po tome što su obje podložne kako sintaktičkoj tako i semantičkoj blokadi. Sada vidimo da dijele još jedno svojstvo: i jedna i druga subjekt neobilježene rečenice prebacuju u predikat, i to u funkciji agentivne dopune. Začudno je da u raspravama o funkciji dopune unipersonalno konstruiranog glagola nikada nije predlagana zamjena nepoželjnog termina »pravi subjekt« (sujet réel) već postojećim terminom »agentivna dopuna« (complément d'agent).

Emfatičnom preoblikom se može djelovati na sve sastavnice rečenice osim na sam predikativni glagol. Pokazat ćemo to na primjeru neobilježene rečenice *Max verra Luc à Paris*: nasuprot prihvatljivim rečenicama *Max, il verra Luc à Paris* (djeluje se na subjekt), *Luc, Max le verra à Paris* (djeluje se na objekt), *A Paris, Max y verra Luc* (djeluje se na priložnu oznaku) stoji neprihvatljiva rečenica **Verra (Voir) Luc à Paris, Max le fera*. međutim, po mišljenju stanovitog broja gramatičara, emfatično ustrojstvo se ne ispoljava samo kroz takozvano pozicijsko isticanje (kao u gornjim primjerima), nego i kroz isticanje s pomoću prezentativa *c'est... qui/que*: *C'est Max qui verra Luc à Paris* (isticanje subjekta), *C'est Luc que Max verra à Paris* (isticanje objekta), *C'est à Paris que Max verra Luc* (isticanje priložne oznake). Za razliku od pozicijskog, isticanje s pomoću prezentativa primjenjivo je i na sam predikativni glagol: *Ce que Max fera à Paris, c'est voir Luc*. A budući da se u tom slučaju u rečenicu uvode novi subjekt i predikat (*«Voir Luc est ce que Max fera à Paris»*), moglo bi se tvrditi da emfatična preoblika može djelovati kako na subjekt tako i na predikat neobilježene rečenice, te da isticanje s pomoću prezentativa nadomješta poziciono isticanje onda kada se ovo, zbog prirode svojih gramatičkih oznaka (pronominalizacija istaknute sastavnice), ne može realizirati (glagoli nisu podložni pronominalizaciji). No, bilo kako bilo, čini se da polje djelovanja emfatične preoblike nisu isključivo obvezne sastavnice rečenice (njome se ističu i priložne oznake), pa bi načelno slijedilo da emfatično ustrojstvo nije rečenična forma u francuskom jeziku. Da li je zapravo tako?

Pisci gramatika većinom pozicijsko i isticanje s pomoću prezentativa opisuju skupa, pod naslovom »Isticanje rečeničnih sastavnica« ili »Emfatična rečenica«. ⁸ Ti opisi pokazuju da im je prvi korak, postupak »odvajanja« (*le détachement*), to jest premještanja istaknute sastavnice na početak rečenice, zajednički, a da se u drugom koraku razlikuju: u prvom je slučaju »odvajanje« praćeno postupkom pronominalizacije (sintaktičku funkciju »odvojene« sastavnice preuzima, na odgovarajućem mjestu, lična zamjenica odgovarajućeg oblika), a u drugom uključivanjem prezentativa. Dakle, moglo bi se reći da su, sintaktički promatrano, oba oblika emfaze dva osobita načina realizacije općenitijeg postupka »odvajanja« rečeničnih sastavnica u cilju njihova isticanja.

međutim, zamijećuje se i to da su isticanju s pomoću prostog »odvajanja« podložne samo neobvezne sastavnice rečenice (na primjer, *Par ta sottise, tu gâches les plus belles occasions*). Čim se, pak, tom postupku želi podvrgnuti neka od njezinih obveznih sastavnica nameće se dodatni postupak pronominalizacije (**Tu, gâches les plus belles occasions par ta sottise, *Les plus belles occasions, tu gâches par ta sottise*). Za nas je tu od bitnog značenja činjenica da postoje i priložne oznake bez kojih glagol ne može obrazovati predikat (primjerice, *Sa famille provient de Genève, Je vais à Montréal*, itd.) i da se pozicijsko isticanje može primjenjivati samo na takav, obvezni tip priložnih oznaka (nasuprot neprihvatljivoj rečenici **Par ta sottise, par elle tu gâches les plus belles occasions*

8 Tako, primjerice, M. Grevisse i A. Goosse (1995, str. 131–132) i J. Dubois i R. Lagane (1973, str. 170–172), na temelju čijih opisa gradimo argumentaciju koja slijedi u nastavku teksta.

stoje prihvatljive rečenice *De Genčve, sa famille en provient* i *A Montréal, j'y vais*). Drugim riječima, emfatično ustrojstvo realizirano s pomoću pozicijskog isticanja zadovoljava mjerilo koje nam kaže da gramatičke oznake rečeničnih formi djeluju samo na obvezne sastavnice neobilježene rečenice.

Što, pak, s pretpostavkom da se emfatične rečenice ispoljavaju u dva sintaktička oblika? Po definiciji, svaka je jezična jedinica, pa tako i svaka rečenična form, spoj jednog stalnog označitelja i jednog stalnog označenog. A ako su dva vida emfaze u francuskom dvije rečenične forme, one moraju imati i dva različita značenja, ne mogu biti jedno. Zato je nerazrješivi problem postojanja dvaju označitelja za jedno označeno bolje ukloniti, odbacivanjem pretpostavke da ona tvore jedinstvenu potklasu rečeničnih formi. I doista, neki lingvisti samo rečenice sa pozicijskim isticanjem svrstavaju među emfatične, definirajući funkciju rečenica s prezentativima ne kao isticanje nego kao suprotstavljanje elemenata.⁹

Argumenata u prilog razdvajanju ta dva tipa rečenica i isključivanju isticanja s pomoću prezentativa iz klase rečeničnih formi ima dosta. Evo onih koje smo sami formulirali:

S pomoću prezentativa se ističu i neobvezne priložne oznake (*C'est par ta sottise que tu gâches les plus belles occasions*), te se takve rečenice ne mogu smatrati eksponentima jedne rečenične forme. Osim toga, za razliku od rečenica s pozicijskim isticanjem, nisu spojive sa svim obveznim rečeničnim tipovima; ne daju se, recimo, realizirati kao zahtjevne: emfatična preoblika rečenice *Trouve la clef!* moguća je samo u obliku *Toi, trouve la clef!* dok je oblik **C'est toi qui trouve la clef!* neprihvatljiv. Nadalje, znamo da se emfatično i unipersonalno ustrojstvo međusobno isključuju. Ali, dok je to u slučaju pozicijskog isticanja nedvojbeno uvjetovano nespojivošću dva rečenična tipa (*Il a été trouvé une clef* → **Une clef, elle, il a été trouvé, *Une clef, il l'a été trouvée; Il est arrivé un accident terrible? *Un accident terrible, lui, il est arrivé*), neprihvatljivost rečenica kakve su **C'est une clef qu'il a été trouvé* i **C'est un accident terrible qu'il est arrivé* objašnjiva je i na drugi način, takozvanim pravilom kakofonije.¹⁰

A ako je samo pozicijsko isticanje eksponent emfaze u francuskom, može se tvrditi da emfatično ustrojstvo zadovoljava prvo mjerilo za pripadnost klasi rečeničnih formi. S jedne strane zato što pozicijsko isticanje, slično, primjerice, pasivnoj preoblici, ne može djelovati na neobvezne sastavnice predikata. S druge, zato što, budući da su u francuskom čistom »odvajanju«, »odvajanju« bez pronominalizacije,¹¹ podložne samo neobvezne sastavnice rečenice, pozicijsko

9 V. primjerice J. Dubois i F. Dubois-Charlier (1970, str. 184).

10 To pravilo nalaže brisanje elemenata kojih bi prisutnost proizvela kakofoniju: zato **Je n'ai pas de des ennuis* svodimo na *Je n'ai pas d'ennuis* (usp. M. Gross, 1967, str. 110-111). Mi, dakle, sugeriramo da se **C'est un vent terrible qu'il souffle* na *C'est un vent terrible qui souffle* svodi radi izbjegavanja kakofonije (upravo kao i u upitnim rečenicama, u kojima pravilo kakofonije nalaže da se: **Qu'est-ce qu'il se passe?* realizira kao *Qu'est-ce qui se passe?*).

11 A taj postupak, smatraju francuski gramatičari, ne pridaje rečenici emfatično značenje. Jedni mu, kao J. Dubois i F. Dubois-Charlier (1970), pripisuju stilističku vrijednost: »On distingue la transformation emphatique du simple déplacement d'insistance, ou stylistique, que l'on trouve dans des phrases comme: *A la gare, il y a une cabine téléphonique, Vers six heures, le*

isticanje upravo uključivanjem postupka pronominalizacije djeluje i na same obvezne sastavnice: jer, nakon njihovog »odvajanja«, pronominalizacija, s pomoću koje se one zadržavaju u temeljnom dijelu rečenice u vidu zamjenice, osigurava uvjete za mijenjanje gramatičkog statusa kako subjekta, tako i svih obveznih sastavnica predikata.

Što nam, dakle, kaže primjena mjerila posjedovanja gramatičkih oznaka istoga tipa na rečenična ustrojstva kojih se status rečeničnih formi ispituje? Vidjeli smo da se obično samo pasivno i emfatično ustrojstvo smatraju eksponentima rečeničnih formi, dok status refleksivnog i unipersonalnog ustrojstva ostaje, s tog motrišta, upitan. Naša analiza, pak, pokazuje:

Prvo, da pasivno i unipersonalno ustrojstvo posve zadovoljavaju prvi uvjet za pripadnost klasi rečeničnih formi, jer su oba proizvod preoblika koje djeluju samo na obvezne sastavnice neobilježene rečenice, i to mijenjajući temeljni predikacijski odnos ustanovljen njezinom sintagmatskom organizacijom. To čuje status pasivnog ustrojstva kao rečenične forme, te ide u prilog pretpostavci da je i unipersonalno ustrojstvo eksponent jedne rečenične forme.

Drugo, da status emfatičnog ustrojstva kao rečenične forme nije upitan prihvatimo li stajalište da su emfatične samo rečenice s pomoću pozicijskim isticanjem, koje, za razliku od isticanja s pomoću prezentativa, djeluje samo na obvezne sastavnice neobilježene rečenice i osigurava preduvjete za mijenjanje temeljnog predikacijskog odnosa ustanovljenog njezinom sintagmatskom organizacijom. Premda su argumenti u prilog tom stajalištu jaki, ostaje za provjeriti koliko ga podupire analiza funkcija rečeničnih formi.

Treće, da refleksivno ustrojstvo ne zadovoljava prvo mjerilo za pripadnost klasi rečeničnih formi, jer niti mijenja niti osigurava preduvjete za promjenu gramatičkog statusa onih sastavnica koje definiraju temeljni sintaktički odnos u neobilježenoj rečenici.

Okrenimo se sada našem drugom mjerilu.

Postojanje neobilježenog člana opreke kao površinske jezične realizacije

Kako pasivno i emfatično ustrojstvo nedvojbeno zadovoljavaju i ovaj uvjet (aktivne i neutralne rečenice postoje kao konkretne jezične realizacije), pitanje se načelno postavlja samo za refleksivno i unipersonalno ustrojstvo.

Kao i u svjetlu prethodnog, i u svjetlu ovog mjerila se refleksivno ustrojstvo može isključiti iz klase rečeničnih formi. Ono na razini konkretnih jezičnih realizacija nema svoj neobilježeni par, ne da se opisati kao preoblika neke površinski ostvarive rečenične forme sa kojom bi tvorilo opreku. Tome je tako

métro est plein.«(str. 183), dok drugi njegovu funkciju opisuju kao predikatizaciju »odvojenog« elementa: tako Ch. Bally (1965, str. 59) rečenicu *Venez chez moi demain, à cinq heures* vidi kao ekvivalent dviju koordiniranih rečenica: *Venez chez moi demain; venez à cinq heures.*

zato što je proizvod ne fakultativne, nego obvezne preoblike onih pretpostavljenih rečenica kojih jezgra u funkciji subjekta i objekta istog glagola sadrži dvije značenjski istovjetne sintagme. U biti, moglo bi se kazati da je refleksivno ustrojstvo samo učinak primjene onog općenitijeg pravila koje nam nalaže da, iz razloga ekonomičnosti, izvršimo pronominalizaciju kad se u govornom nizu jave dvije imenične sintagme sa istom denotacijom (primjerice, *Max aime Luc bien qu'il ne respecte pas Luc* redovito pretvaramo u *Max aime Luc bien qu'il ne le respecte pas*). A na mogući prigovor da bi se, budući da je nespojivo sa pasivnom formom, moglo tumačiti kao semantički uvjetovana realizacija aktivne forme može se odgovoriti slijedećim protuargumentom: značenjska istovjetnost dviju imeničnih sintagmi u jezgri pretpostavljene rečenice blokira i realizaciju pasivne forme: na površini nema ne samo rečenica tipa *Max rase Max* nego ni onih tipa *Max est rasé par Max*, što pokazuje da refleksivno ustrojstvo svakako nije semantički uvjetovana varijanta neobilježenog člana dvočlane opreke između aktivne i pasivne forme.

S druge strane, unipersonalno ustrojstvo svakako, uz prvo, zadovoljava i naše drugo mjerilo jer se bez ikakvih teškoća može opisati kao proizvod preoblike konkretnih rečeničnih realizacija, datih bilo u aktivnoj (*Un accident est arrivé* → *Il est arrivé un accident*) ili u pasivnoj formi (*Une document important a été perdu* → *Il a été perdu un document important*). No koji mu točno neobilježeni član odgovara? Najjednostavnije bi bilo pretpostaviti da unipersonalna forma čini posebnu potklasu rečeničnih formi, sa »pluripersonalnom formom« kao neobilježenim članom. međutim, njezina nespojivost sa emfatičnom formom upućuje na pretpostavku da sa njom tvori opreku, koje je neobilježeni član neutralna forma. Postoji još jedan argument u prilog toj pretpostavci. Vidjeli smo, maloprije, da emfatična preoblika može djelovati na sve obvezne sastavnice rečenice osim na sam predikativni glagol: rečenice tipa **Vais, je (le) fais à Paris* ili **A trouvé la clef, Max (l') a fait* (ako uzmemo da je *faire* neka vrsta »zamjenice za glagole«) su nezamislive. Drugim riječima, emfazom ne može biti obuhvaćen predikat u cjelini. A polje djelovanja unipersonalne preoblike je upravo predikat u cjelini: predikativni glagol se, sa svim njegovim obveznim dopunama, i tu na neki način »odvaja«, smješta se na početak rečenice, gdje dobiva novi, ali čisto formalni subjekt u vidu zamjenice *il* neodređenoga značenja. To svakako ukazuje na funkcionalnu povezanost emfatične i unipersonalne preoblike, koje se suprotstavljaju samo po vrsti sastavnice na koju djeluju.

Što nam, dakle, pokazuje primjena mjerila posjedovanja neobilježenog člana opreke na rečenična ustrojstva kojih status rečeničnih formi ispituje?

Ona duje stajalište da pasivno i emfatično ustrojstvo pripadaju klasi rečeničnih formi, te pretpostavku da u nju treba uključiti i unipersonalno ustrojstvo. I, obratno, konkluzivno duje da toj klasi refleksivno ustrojstvo ne pripada. A glede pitanja mjesta unipersonalnog ustrojstva u klasifikaciji rečeničnih formi, upućuje na pretpostavku da ono tvori opreku sa emfatičnim ustrojem, to jest da i samo predstavlja preobliku neutralne rečenične forme kao neobilježenog člana opreke.

Ostaje za vidjeti zadovoljavaju li pasivno, unipersonalno i emfatično ustrojstvo i preostala dva uvjeta za pripadnost klasi rečeničnih formi.

Posjedovanje funkcije iste po tipu za sve članove klase a različite po učinku za svaku pojedinačnu formu.¹²

Funkcije pasivne, unipersonalne i emfatične preoblike obično se opisuju unutar jednog zajedničkog općeg okvira: ono što ih objedinjuje jest gramatičko obilježavanje značenjske organizacije predikacijskog ustrojstva izreke, a to znači formalno obilježavanje tematskog i rematskog dijela rečenice.¹³

Tako se pasivnoj preoblici većinom pripisuje funkcija tematizacije reme neobilježene rečenice, čija tema postaje, onda, remom preoblikovane rečenice. Pojedini lingvisti smatraju, pak, da se pasivizacijom tematizira patiens (ili cilj) a rematizira samo agens (ili izvor) radnje izražene glagolom, što znači da predikativni glagol ostaje dijelom reme i u preoblikovanoj rečenici. To znači da se, pod pretpostavkom da je neobilježena rečenica upotrijebljena tako da joj se tema poklapa sa gramatičkim subjektom, a rema sa gramatičkim predikatom, analizi

Max a trouvé la clef

Tema + Rema

može, po mišljenju jednog broja lingvista, suprotstaviti analiza

La clef a été trouvée par Max

Tema + Rema

ili, po mišljenju drugih, analiza

La clef a été trouvée par Max

Tema + Rema

Unipersonalnom preoblikom se, kako se najčešće tvrdi, tematizira novouvedeni element *il*, tako da remom postaje cijeli sadržaj neobilježene rečenice. No neki smatraju da se njome tematizira cijela rema, a rematizira samo tema neobilježene rečenice (ako je tako, onda se i ovdje, kao i u slučaju pasiva, može govoriti o rematiziranju agensa radnje izražene glagolom). To znači da se, pod pretpostavkom poklapanja teme neobilježene rečenice sa njezinim gramatičkim subjektom a njezine reme sa njezinim gramatičkim predikatom, analizi

Un accident terrible est arrivé

Tema + Rema

može, kako misle neki lingvisti, suprotstaviti analiza

Il est arrivé un accident terrible

Tema + Rema

ili, kako to misle drugi, analiza

12 U ovom kontekstu, termin »funkcija« ne koristimo ni u jednom od njegovih užih tehničkih značenja, nego jednostavno u značenju »svrha, namjena« jezičnog oblika unutar jezičnog sustava.

13 U prikazu i komentaru uobičajenih opisa funkcija razmatranih rečeničnih ustrojstava oslanjamo se na: J. Dubois i F. Dubois-Charlier (1970, str. 155–163 i 179–196), O. Ducrot (1972, str. 338–348 i 389–397), M. Gross (1968, 22–61), B. Pottier (1992, str. 204–223), N. Ruwet (1967, str. 319–336), M. Wilmet (1998, str. 460–472), te na članke »Le Détachement«, »L'Ordre des mots«, »Le Passif«, »La Prédication« i »Les Verbes et les constructions unipersonnels« u *Grand Larousse de la langue française* (1976).

Il est arrivé un accident terrible
Tema + Rema

Na koncu, emfatičnoj preoblici se pripisuje funkcija tematizacije »odvojene« sastavnice. Na temelju toga se može zaključiti bilo, kao što mi to činimo, da remom preoblikovane rečenice postaje cijeli sadržaj neobilježene rečenice (što emfatičnu preobliku povezuje sa unipersonalnom preoblikom, u jednom od tumačenja njezine funkcije) bilo, kao što to čine pojedini lingvisti, da su emfatične rečenice rečenice sa dvostrukom temom (ma što to značilo). Drugim riječima, i opet pod pretpostavkom da u neobilježenoj rečenici tema odgovara gramatičkom subjektu a rema gramatičkom predikatu, analiza

Max a trouvé la clef
Tema + Rema

se, po našem mišljenju, može suprotstaviti analiza

La clef, Max l'a trouvée
Tema + Rema

ili, po nekim drugim mišljenjima, analiza

La clef, Max l'a trouvée
Tema + Tema + Rema

Preoblici s pomoću prezentativa se, pak, najčešće pripisuje funkcija fokalizacije »odvojene« sastavnice. A fokalizirati jednu sastavnicu rečenice znači zapravo i formalno ju obilježiti kao predikat: kada domet predikacije, koji u rečenici *Max a trouvé une clef* nije formalno obilježen, želimo izričito ograničiti na, primjerice, objektnu dopunu, možemo ovu pretvoriti u atribut (koji je neupitno predikacijska funkcija) realizirajući, u prvom koraku, pretpostavljenu rečenicu *Ce que Max a trouvé est une clef*, iz koje, u drugom koraku, »odvajanjem«, izvodimo rečenicu *C'est une clef que Max a trouvée*. Dakle, dok se emfatičnom preoblikom predikacijsko ustrojstvo rečenice značenjski reorganizira utvrđivanjem »odvojene« sastavnice kao teme iskaza, fokalizacijom se samo precizira domet predikata. Činjenica da se funkcije te dvije vrste preoblika, budući da nisu iste po tipu, ne mogu objediniti na još jedan način duje da rečenice s prezentativima ne treba svrstavati u emfatične, te da ih valja isključiti iz klase rečeničnih formi.

A kada je riječ o ustrojstvima koja načelno zadržavamo u klasi rečeničnih formi, predlažemo slijedeći opis njihovih funkcija:

Pasivnom preoblikom se uvijek tematizira samo patiens neobilježene rečenice, čiji agens, onda, biva uključen u remu preoblikovane rečenice (i u tom smislu se funkcija preobliske može opisati i kao rematizacija agensa neobilježene rečenice).

Unipersonalnom preoblikom se uvijek tematizira cijela rema neobilježene rečenice, tema koje postaje, onda, remom preoblikovane rečenice (i u tom smislu se funkcija preobliske može opisati i kao rematizacija agensa neobilježene rečenice).

Emfatičnom preoblikom se uvijek tematizira »odvojena« sastavnica neobilježene rečenice, čija cijela jezgra postaje, onda, remom preoblikovane rečenice (i u tom smislu se funkcija preobliske može opisati i

kao rematizacija agensa neobilježene rečenice, koja god sastavnica rečenice bila tematizirana).

Dakle, pasivnu, unipersonalnu i emfatičnu preobliku objedinjuje funkcija rematizacije agensa neobilježene rečenice, a međusobno se razlikuju po tome koju njezinu sastavnicu utvrđuju kao temu iskaza.

Utemeljenost opisa koji predlažemo provjeravat ćemo na četiri načina:

— Primjenom jednog postupka za utvrđivanje teme izreke: parafrizirajući značenje rečenice, njezinu pretpostavljenu temu, sastavnicu *x*, uvodit ćemo rečenicom »*puisque'il est question de x*« (»pošto/budući da je riječ o *x*«). Naime, kako se veznikom *puisque* navodi uzrok koji je sugovorniku poznat,¹⁴ posve je izvjesno da se sastavnica *x* ne bi mogla uvesti s pomoću »*puisque'il est question de x*« da ne predstavlja već poznati predmet razgovora, temu o kojoj se dalje daje nova informacija.

— Analizom učinaka proizvedenih zamjenom subjekta neobilježene rečenice nominalnom proformom *on*. Jer, kako ta riječ po definiciji može biti samo subjektom rečenice a zbog neodređenosti svoga značenja ne može biti njezinom temom, sigurno je da će nam njezin status u preoblikovanim rečenicama davati zanimljive obavjesti o njihovoj značenjskoj organizaciji.¹⁵

— Ispitivanjem suglasnosti opisa sa pravilima o tipu imeničnih sintagmi koja se očekuje u tematskom ili, pak, rematskom dijelu preoblikovane rečenice. Naime, kako određene sintagme, nasuprot neodređenim, označavaju već poznate predmete razgovora, o kojima u daljem razgovoru treba dati novu informaciju, načelno će se sastavnice vezane uz temu rečenice javljati u obliku određene, a one vezane uz njezinu remu u obliku neodređene sintagme.

— Provjerom eksplanatorne vrijednosti opisa: ovaj bi, naime, trebao moći objasniti odnose razmatranih rečeničnih ustrojstava, a to znači spojivost pasivnog sa emfatičnim i unipersonalnim ustrojem, te nespojivost unipersonalnog i emfatičnog ustrojstva.

Okrenut ćemo se, prvo, pasivu. Da u rečenici *La clef a été trouvée par Max* temu tvori samo gramatički subjekt (a ne i glagol) dokazuju prihvatljivost parafraze s pomoću »*Puisqu'il est question de la clef, je vous informe de ce qu'elle a été trouvée, et cela par Max*« i neprihvatljivost one s pomoću »*Puisqu'il est question de ce que la clef a été trouvée, je vous informe de ce qu'elle a été trouvée, et cela par Max*«. I drugo mjerilo ide u prilog našem opisu: pasivna preoblika neobilježenih rečenica sa *on* u funkciji subjekta je mogućna, i tada se agentivna dopuna briše. To možda ne dokazuje konkluzivno da remu pasivne rečenice ne čini samo agentivna dopuna (njezino brisanje se može objasniti obveznom subjektnom funkcijom riječi *on*), ali svakako dokazuje da joj je glagol

14 Tako je rečenica *Mais quitte le donc, puisque tu ne l'aimes plus!* moguća samo ako je sugovornik prethodno na ovaj ili način izjavio da nekoga više ne voli, te taj njegov izričaj postaje temom replike.

15 Nominalne proforme su leksemi definirani samo leksičkim, ali ne i značenjskim obilježjima, a osobitost proforme *on* je da, i to samo u slijedu N+V, može zamijeniti bilo koju imeničnu sintagmu s obilježjem »humain« (usp. J. Dubois i F. Dubois-Charlier, 1970, str. 65–66), a onda i njihovu nespecificiranu ukupnost.

dio reme, jer bi se, u protivnom, rečenice kakva je *La clef a été trouvée* morale opisivati kao rečenice bez tematsko–rematske organizacije. I činjenica da je po pravilu subjekt pasivne rečenice određena sintagma duje njegov status teme: uvedemo li neodređenu sintagmu, dobivamo devijantnu pasivnu rečenicu: **Une clef a été trouvée par Max*.¹⁶ No, zašto smatramo da ta činjenica podupire naše tumačenje značenjske organizacije pasivne rečenice kada i ono koje odbacujemo smješta subjekt u njezin tematski dio, samo uključujući u nj još i predikativni glagol? Zato jer bi, da temom preobličene doista postaje cijeli predikat neobilježene rečenice, središtem teme bio sam glagol, te bi pitanje određenosti sintagme bilo irelevantno (budući da se i *trouver la clef* i *trouver une clef* nužno interpretiraju kao »*la découverte de la clef /d'une clef*«, a nikada kao »*une découverte de la clef /d'une clef*«).

Razmotrimo sada unipersonalno ustrojstvo. Da u rečenici *Il est arrivé un accident terrible* temom postaje cijela rema neobilježene rečenice (a ne samo novouvedeni element *il*) dokazuju prihvatljivost parafraze s pomoću »*Puisqu'il est question de ce qui est arrivé, je vous informe d'un accident terrible*« i neprihvatljivost one s pomoću »*Puisqu'il est question d'un accident terrible, je vous informe de ce qu'il est arrivé*«. I mjerilo nominalne proforme *on* podupire naše stajalište. Neobilježene rečenice kojih je ona subjekt nisu, naime, podložne unipersonalnoj preoblici ni kada zadovoljavaju sintaktičke preduvjete za to (neprelaznost glagola): nasuprot, primjerice, *Deux personnes sont venues À la réunion* → *Il est venu deux personnes à la réunion*, pretvorba *On est venu à la réunion* u *Il est venu à la réunion* uvijek daje rečenicu pluripersonalnog značenja. Naravno, kako unipersonalna rečenica mora sadržavati nepriložnu dopunu koja će joj biti remom, ta činjenica jest načelno objašnjiva osobitostima zamjenice *on* (koja može biti samo subjektom rečenice i, uslijed neodređenosti svoga sadržaja, ne može biti nositeljem nove informacije), ali neovisno o tome pokazuje da predikativni glagol ne ulazi u rematski dio rečenice, jer bi, u protivnom, unipersonalne rečenice mogle biti izražene bez agentivne dopune (kao što to mogu biti pasivne rečenice, kojih glagol ulazi u remu). Nadalje, i činjenica da je agentivna dopuna po pravilu neodređena sintagma duje njezin status reme: nasuprot *Un accident est arrivé hier soir* → *Il est arrivé un accident hier soir*, pretvorba *L'accident est arrivé hier soir* u **Il est arrivé l'accident hier soir* nije moguća. A da remi rečenice pripada i glagol, on bi bio njezinim središtem, te bi pitanje određenosti sintagme koja mu služi kao dopuna bilo irelevantno (i *l'accident est arrivé* bi se, baš kao i *un accident est arrivé*, interpretiralo kao »*un événement*«).

I, na koncu, provjerimo kako stvari stoje sa emfatičnim ustrojem. Mogućnost parafraze rečenice *La clef, Max l'a trouvée* s pomoću »*Puisqu'il est question de la clef, je vous informe de ce que Max l'a trouvée*« pokazuje da njezinu temu doista čini samo »odvojena« sastavnica, dok neprihvatljivost one s pomoću »*Puisqu'il est question de la clef et de Max, je vous informe de ce que*

16 Pitanje uporabe različitih determinanata uz subjekt aktivnih i odgovarajućih pasivnih rečenica razrađeno je u J. Dubois i F. Dubois-Charlier (1970, str. 172–173).

Max l'a trouvée« otklanja pretpostavku da je to rečenica s dvije teme. S druge strane, neobilježene rečenice kojih je subjekt nominalna proforma *on* podložne su emfatičnoj preoblici samo ukoliko polje njezina djelovanja nije sam subjekt: *On a trouvé la clef* → *La clef, on l'a trouvée*, ali ne i → **On, on a trouvé la clef*. A da su emfatične rečenice doista rečenice sa dvije teme, ne bi bilo zapreke da se *on*, u dvostrukoj ulozi gramatičkog subjekta i teme, ponovi iza odvojenog elementa. međutim, kako ta riječ po svom značenju ne može biti temom nijedne, pa ni neobilježene rečenice, ne može biti ni poljem djelovanja emfatične preoblike, koja bi ju gramatički označila kao temu. S druge strane, kada je polje djelovanja emfatične preoblike objekt neobilježene rečenice, *on* se bez teškoća može pojaviti u rematskom dijelu preoblikovane rečenice, kojem pripada sve što stoji iza »odvojene« sastavnice. I treće mjerilo duje utemeljenost predloženog opisa funkcije emfatičnih rečenica, jer u njima po pravilu istaknutom sastavnicom može biti samo određena sintagma: pretvorba *Max a trouvé une clef* u **Une clef, Max l'a trouvée* nije moguća.

Možemo, dakle, zaključiti da tri vrste provjere (parafraza s pomoću veznika *puisque*, uključivanje zamjenice *on* u neobilježenu rečenicu, suglasje s pravilima vezanim uz narav sintagme) idu u prilog našem opisu. Ostaje za vidjeti objašnjava li on spojivost pasivnog kako sa unipersonalnim tako i sa emfatičnim ustrojstvom te nespojivost unipersonalnog i emfatičnog ustrojstva.

Ispitujući odnos pasivnog i unipersonalnog ustrojstva moramo imati u vidu s jedne strane činjenicu da se ona mogu kombinirati samo u preoblici rečenica sa subjektom *on* i, s druge, činjenicu da se tako dobivene rečenice mogu podijeliti u dvije grupe: jednu čine rečenice tipa (a) *Il a été trouvé une clef*, kojima se, pošto neobilježena rečenica sadrži direktno prijelazan glagol i neodređenu sintagmu u funkciji objekta, očito rješava problem semantičke blokade pasivne preoblike, drugu one tipa (b) *Il a été menti à Max, Il a été parlé d'un collègue*, kojima se, budući da neobilježena rečenica sadrži indirektno prijelazni glagol (bilo sa određenom ili neodređenom sintagmom u funkciji objekta) očito rješava problem sintaktičke blokade pasivne preoblike.

Mogućnost spajanja ovih preoblika objašnjiva je time što obje rematiziraju agens neobilježene rečenice. One, dakle, nemaju oprečne funkcije, koje bi se isključivale, a u onome što ih dijeli, po čemu bi mogle biti oprečne, a onda i nespojive (sastavnica neobilježene rečenice koju utvrđuju kao temu izreke: samo *patiens* u slučaju pasivnih, a cijela rema u slučaju unipersonalnih rečenica) su sintaktički komplementarno distribuirane. Naime, kada se želi tematizirati rema, pasivna preoblika se, upravo stoga što djeluje na *patiens*, može primjenjivati samo kada neobilježena rečenica sadrži direktno-prijelazni glagol sa izraženim objektom, dok se unipersonalna, budući da djeluje na cijelu remu (a to će reći i na glagol, koji ne može ući u temu pasivne rečenice), koristi kada neobilježena rečenica sadrži neprijelazan glagol. Sintaktička komplementarna distribucija, uvjetovana prirodom njihovih funkcija, objašnjava i zašto se kombiniraju samo u preoblici rečenica kojih je subjekt *on*. Naime, u rečenicama tipa (a), u kojima se, želimo li rematizirati agens, s obzirom na sintaktičke preduvjete nameće pasiv, ta riječ, kao isključivo subjektna, ne može postati dijelom reme pasivne rečenice (*On a trouvé une clef* → **Une solution a été trouvée*

par on) i briše se. Tako dobivamo sintaktički prihvatljivu ali semantički devijantnu pasivnu rečenicu *Une clef a été trouvée*, koja se, čim se aktualizira semantičko pitanje agensa i patiensa, mora preobličiti unipersonalno (*Il a été trouvé une clef*), s jedne strane kako bi neodređeni agens na adekvatan način mogao biti eksplicitno izražen (s pomoću *il*)¹⁷ i, s druge, da bi se neodređena sintagma mogla naći tamo gdje joj to njezino značenje nalaže, to jest u rematskom dijelu rečenice.¹⁸ A u rečenicama tipa (b), u kojima je pasiv sintaktički blokiran, riječ je o tome da se, čim se, nakon zamjene *on* s pomoću *il* (*On a menti à Max* → **Il a menti Max*) aktualizira semantičko pitanje agensa i patiensa, promijenjeno (pluripersonalno) značenje rečenice izbjegne primjenom pasivne preoblike (*Il a été menti à Max*), kojom se osiguravaju kako bezlična interpretacija zamjenice, tako i status reme patiensa.

Okrenimo se sada pitanju nespojivosti unipersonalne i emfatične preoblike. I tim preoblikama je zajednička funkcija rematizacije agensa neobilježene rečenice, a dijeli ih to što emfatična kao temu utvrđuje bilo koju njezinu sastavnicu osim predikativnog glagola, dok unipersonalna temom može učiniti samo predikativni glagol. U onome što ih razlikuje su, dakle, oprečne, pa se međusobno isključuju. To duje i činjenica da agens emfatične rečenice može biti izražen samo određenom, a agens unipersonalne rečenice samo neodređenom sintagmom (*L'accident, il est arrivé hier soir* ali **Un accident, il est arrivé hier soir*, nasuprot *Il est arrivé un accident hier soir* ali **Il est arrivé l'accident hier soir*). Drugim riječima, doista se može tvrditi da se neutralnoj formi kao neobilježenom članu kojeg tema nije gramatički obilježena prigodom postupka njezinog gramatičkog obilježavanja suprotstavljaju, tvoreći dvočlanu opreku, emfatična forma, koja se koristi kada se tematizirati želi neka njezina imenična sastavnica, i unipersonalna forma, koja se koristi kada se želi tematizirati sam predikativni glagol.¹⁹ U prilog tome, zamislimo slijedeći razgovor: ako, replicirajući na izjavu »La vie devient dangereuse«, sugovornik postavi pitanje »Pourquoi parles-tu de danger? Qu'est-ce qui s'est passé?« (kojim traži da temom postanu događanja), prvi govornik mu ne može odgovoriti niti sa »Un accident est arrivé hier soir devant ma maison« niti sa »L'accident, il est arrivé hier soir devant ma maison«, nego samo sa »Il est arrivé un accident hier soir devant ma maison«, ali se zato, nakon što nesretni slučaj postane poznatim predmetom razgovora (temom), treći sugovornik može umiješati izjavom »Ah, oui! L'accident, il est arrivé juste quand je sortais de chez moi«, dajući o njemu nove informacije.

Na koncu, razmotrimo odnos pasivne i emfatične preoblike. One se kombiniraju neovisno o tome je li subjekt neobilježene rečenice *on* ili što drugo, ali,

17 Da jest tako, potvrđuje činjenica da nema unipersonalno–pasivnih rečenica s izraženom agentivnom dopunom: **Il a été trouvé une clef par Max*.

18 Da jest tako, vidimo, pak, po tome što je unipersonalna preoblika pasivne rečenice s određenom sintagmom kao subjektom isključena: *La clef a été trouvée* → **Il a été trouvé la clef*.

19 U tom smislu moglo bi se reći da je i unipersonalna forma vrsta emfaze, način isticanja samog glagola, kojem se, »odvoji« li se na početak rečenice, mora pridodati formalni gramatički subjekt.

razumije se, pod uvjetom da se emfazom ističe njezin patiens jer bi se u protivnom poništio učinak pasivne preoblike: zato nakon pretvorbe *Max a trouvé la clef* u *La clef a été trouvée par Max* emfaza može dati *La clef, Max l'a trouvée*, ali ne i **Max, la clef a été trouvée par lui*. Objašnjenje spojivosti ovih dvaju ustrojstava leži, kao i u prethodnim slučajevima, u činjenici da se i emfatičnom preoblikom rematizira agens neobilježene rečenice, jer, ma koja njezina sastavnica bila tematizirana, ona će se, postupkom pronominalizacije, ponovo javiti u rematskom dijelu preoblikovane rečenice. Dakle, kako po funkciji nisu oprečne, pasivna i emfatična preoblika se međusobno ne isključuju. međutim, budući da nisu ni sintaktički komplementarno distribuirane (naprotiv, daju se kombinirati samo kada su ostvareni sintaktički preduvjeti za pasiv) ni oprečne po onome što ih dijeli (naprotiv, spojive su samo kada se i emfazom kao tema utvrđuje sastavnica koju je već pasiv obilježio kao takvu), postavlja se pitanje zašto se uopće kombiniraju. Nije li emfatična preoblika pasivne rečenice redundantna? Po čemu se uopće rečenica *La clef, elle a été trouvée* značenjski razlikuje od rečenice *La clef a été trouvée*? Odgovor nam ne pružaju pravila o vrsti imenične sintagme u preoblikovanoj rečenici, jer ni s tog motrišta pasivna i emfatična preoblika nisu komplementarno distribuirane (kao što to pasivna i unipersonalna jesu): obje sastavnicu na koju djeluju pretvaraju u određenu sintagmu (**Une clef a été trouvée*, **Une clef, on l'a trouvée*). No, ako se za tematizaciju neodređenom sintagmom izraženog patiens jedne neobilježene rečenice bira pasivna preoblika, koja će uvesti određenu sintagmu (kao, recimo, u dijalogu u kojem sugovornik na »La situation est catastrophique. Trouverait-on jamais une solution?« odgovara sa »Ne t'en fais pas, la solution sera trouvée«) a za tematizaciju cijele reme unipersonalna preoblika, koja će uvesti neodređenu sintagmu (kao, primjerice, u dijalogu u kojem sugovornik na »La situation est catastrophique. Que faire?« odgovara sa »Ne t'en fais pas, il sera trouvée une solution«), koja uloga preostaje emfatičnoj preoblici ako ju ne želimo proglasiti redundantnom?

Polazeći od toga da je osobitost emfatične preoblike rematizacija sadržaja *cijele* neobilježene rečenice i ispitujući slučajeve u kojima se može javiti samo pasivno–emfatična rečenica došli smo do zaključka da se pasivna i pasivno–emfatična rečenica ne razlikuju po značenjskoj organizaciji nego po uvjetima uporabe. Ova posljednja ima, naime, polemičko obilježje, i koristi se onda kada se u pitanje stavlja sadržaj cijele jedne prethodne tvrdnje. Tako, primjerice, u zamišljenom razgovoru koji Marko započinje izjavom »La situation est catastrophique« a Ivan nastavlja pitanjem »Pourquoi le dis-tu?« na Markov odgovor »Parce qu'on ne peut pas résoudre ce problème« Ivan, koga kao predmet daljeg razgovora zanima tema problema a smatra da nerješivih problema nema, ne može replicirati ni sa »On résoudra ce problème« (bez emfatičnog akcenta na *résoudra*) ni sa »Ce problème sera résolu«, nego upravo sa »Ce problème, il sera résolu«, stavljajući tako jasno Marku do znanja da odbacuje njegovu tvrdnju.

Možemo zaključiti da naša analiza pokazuje da sva tri razmatrana ustrojstva zadovoljavaju treći uvjet za pripadnost klasi rečeničnih formi (funkcija ista po tipu a različita po učincima): i pasivnom i uni-

personalnom i emfatičnom preoblikom se djeluje na obvezne sastavnice neobilježene rečenice u cilju promjene njihovog gramatičkog značenja, ali su učinci njihovog djelovanja različiti. Sve tri preoblike mijenjaju značenje obveznih sastavnica neobilježene rečenice putem značenjske reorganizacije njezinog predikacijskog ustrojstva (imaju, sve tri, funkciju gramatičkog obilježavanja odnosa tema–rema)²⁰, ali dok pasivna rečenica kao temu utvrđuje patiens neobilježene rečenice, unipersonalna temom čini njezinu radnju, a emfatična bilo koju njezinu sastavnicu osim radnje.

Dakle, ostaje nam još za provjeriti posjeduju li pasivno, unipersonalno i emfatično ustrojstvo zajednički izvanjezični korelat, koji ih objedinjuje u klasu fakultativnih i jasno razdvaja od klase obveznih rečeničnih tipova. Taj dio analize bi morao, na koncu, objasniti i osobiti status niječne forme kao fakultativnog rečeničnog tipa.

Posjedovanje izvanjezičnog korelata zajedničkog svim članovima klase

Pod izvanjezičnim korelatom jednog rečeničnog tipa podrazumijevamo onaj element izvanjezične zbilje kojeg je on jezični eksponent. Koliko znamo, taj aspekt problema se zaobilazi u lingvističkim radovima i sustavnog opisa izvanjezičnog korelata francuskih rečeničnih tipova nema.

Sama rečenica je, kao jezična jedinica, neupitno eksponent jedne logičke jedinice: tvrdnje izražene sudom. A vratimo li se formuli $S \rightarrow T + P$, kojom se definira njezino temeljno ustrojstvo, možemo reći da je T (tip rečenice) jezični eksponent govornikovog izbora načina predočavanja suda, a P (jezgra rečenice) jezični eksponent sadržaja suda.

Rečenica se u konkretnom komunikacijskom aktu ostvaruje kao iskaz (ili izričaj). Tek imajući u vidu konkretni komunikacijski akt, govornik vrši izbore vezane za način predočavanja kako suda u cjelini, tako i njegova sadržaja. Stoga se iskaz može opisati kao proizvod spoja izabranog načina predočavanja suda (modus) i izabranog načina predočavanja njegovog sadržaja (dictum). Izbor modusa ovisi o govornikovom komunikacijskom cilju (namjeri), a izbor dictuma o tome što želi proglasiti temom (već poznatim predmetom komunikacije), a što remom (novom informacijom) svog iskaza.

Ovisno o izabranom modusu, govornik će ostvariti izjavni, upitni, zahtjevni ili usklični izričaj, primijenjujući pravila za tvorbu obveznih rečeničnih tipova. Ta pravila ne djeluju na sintagmatskim pravilima već ustanovljenu organizaciju rečenice: ne mijenjaju ni njezino predikacijsko ustrojstvo (koje ju definira kao spoj logičkog subjekta i logičkog predikata), ni njezino konstituentno ustrojstvo (koje ju definira kao spoj određenih vrsta sintagmi), ni njezino funkcio-

20 Drugim riječima, rečenica izražena u aktivnoj i neutralnoj formi se, na razini jezika, automatski interpretira tako da joj se gramatički subjekt poklapa s temom, a gramatički predikat s remom, i tek se na razini govora, u izričaju, to poklapanje može brisati; ako se, pak, rečenica izrazi u pasivnoj, unipersonalnoj ili emfatičnoj formi, odnos tema–rema je unaprijed utvrđen, gramatički obilježen već na razini jezika.

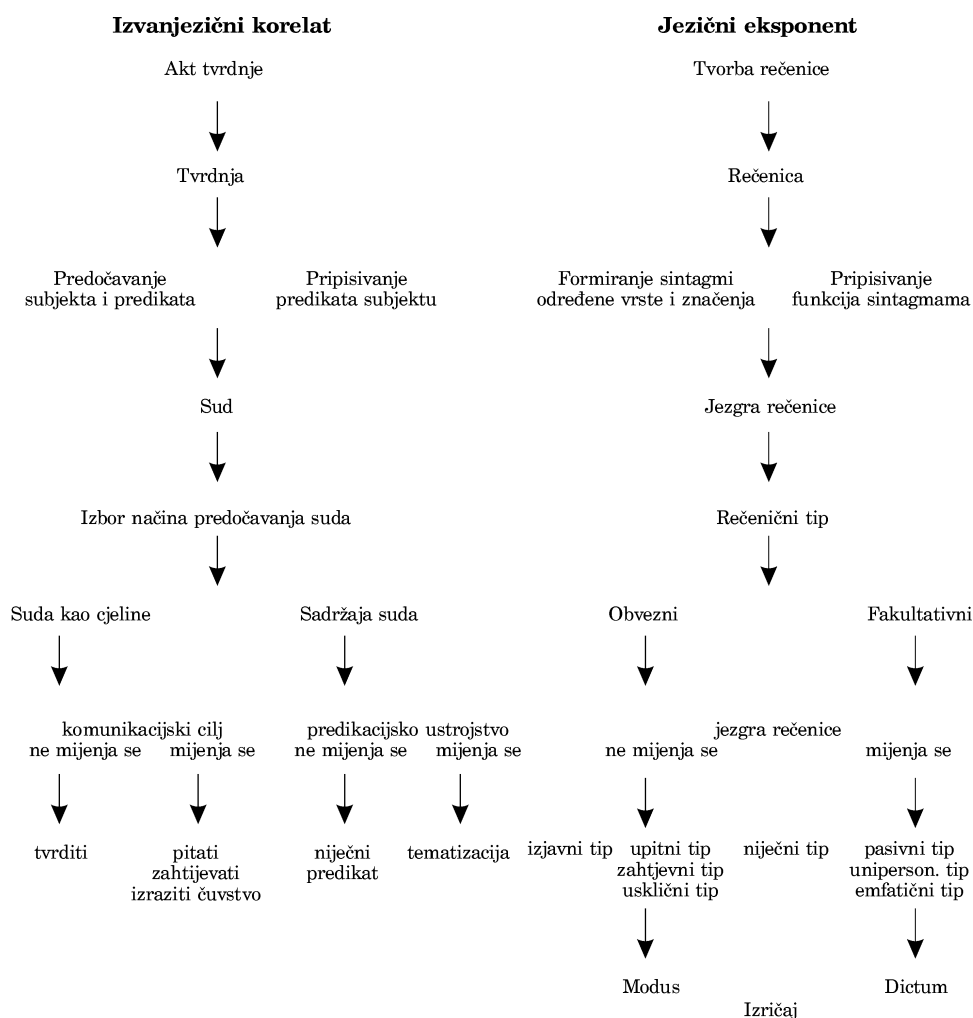
nalno ustrojstvo (koje ju definira kao nizanje tih sintagmi u određenom redoslijedu, kojim im se pripisuju funkcije gramatičkog subjekta i gramatičkog predikata), niti, pak, njezino značenjsko ustrojstvo (koje ju definira kao izraz odnosa *agens*— *radnja*— *patiens*). Ona, dakle, ni na koji način nisu vezana za sam sadržaj koji prenosi jezgra rečenice, niti za načine njegove jezične realizacije, nego isključivo za način njegovog predočavanja sugovorniku. Drugim riječima, izvanjezični korelat obveznih rečeničnih tipova nije logička operacija tvrdnje (koje je rezultat sud), nego jedna emotivno–voljna operacija (izbor komunikacijskog cilja).

Izvanjezični korelat fakultativnih rečeničnih tipova, koji su jezični eksponenti izabranog dictuma, je, pak, sama operacija tvrdnje. Akt tvrdnje se odvija u dva koraka, od kojih je prvi predočavanje subjekta i predikata, a drugi pripisivanje predikata subjektu. A budući da se u rečenici, kao jezičnom eksponentu tvrdnje, moraju ogledati oba postupka kojih je sud proizvod, može se reći da su njezino konstituentno i značenjsko ustrojstvo jezični eksponenti prvog koraka akta tvrdnje (predočavanje subjekta i predikata s pomoću tvorbe sintagmi tipa NP i VP kao nositelja značenja »agens«, »radnja«, eventualno, »patiens«), a njezino funkcionalno ustrojstvo jezični eksponent drugog koraka tog akta (pripisivanje predikata subjektu ustanovljavanjem redoslijeda sintagmi, kojim im se pripisuju gramatičke funkcije). Tako konstituentno, značenjsko i funkcionalno ustrojstvo rečenice tvore njezinu jezgru, koja odgovara sadržaju suda. Ukoliko govornik nije izabrao neki osobiti način predočavanja sadržaja suda (a znamo da je taj dodatni izbor fakultativan), neće mijenjati jezgru sa njenim zadatim predikacijskim ustrojem i izgradit će, služeći se samo sintagmatskim pravilima potvrdnu, aktivnu, neutralnu rečenicu. No ukoliko je izabrao sadržaj suda predočiti na neki osobit način, posegnut će za pravilima koja djeluju na obvezne sastavnice jezgre bilo gramatički obilježavajući jednu od njih kao predmet nijekanja već u prvom koraku (već na toj razini se predočava niječni predikat), bilo gramatički obilježavajući jednu od njih kao temu iskaza u drugom koraku, i proizvesti jedan od fakultativnih rečeničnih tipova. U tom smislu se može reći da su fakultativni rečenični tipovi eksponenti jednog od dva koraka u logičkoj operaciji tvrdnje. To je ono što ih objedinjuje u jednu klasu i istodobno razdvaja od obveznih tipova, kojih vanjezični korelat nije vezan za govornikove izbore na logičkoj razini (razini misaonih operacija), nego za njegove izbore na emotivno–voljnoj razini. A što se niječne forme tiče, njezin se osobiti status objašnjava time što je eksponent prvog, a ne drugog koraka u aktu tvrdnje: niječni oblik VP predočava se dok funkcionalno ustrojstvo rečenice još nije ustanovljeno, pa se da kombinirati sa svim naknadno ustanovljenim funkcionalnim ustrojevima.²¹ To ujedno objašnjava zašto značenjski efekti niječne forme mogu biti trojaki: budući da se, kao konačni proizvod, ne može razlagati na uzastopne korake s pomoću kojih je formirana, niječna rečenica se može u ne-

21 U prilog tom tumačenju osobitog statusa niječne forme može se navesti i činjenica da se u kasnijim varijantama generativne gramatike konstituent »Negacija« uvodi već u sintagmatsko ustrojstvo rečenice, tako da se više ne može govoriti o niječnoj preoblici rečenice u pravom smislu (usp. N. Ruwet, 1967, str. 342–343)

kim slučajevima interpretirati kao pripisivanje niječnog predikata subjektu, to jest kao Ass (S+ negP), u drugima kao nijekanje pripisivanja predikata subjektu, to jest kao Neg (S + P) i, na koncu, u trećima, kao akt poricanja tvrdnje, to jest kao Neg [Ass (S + P)].²²

Preglednosti radi, rezultate ove završne analize (primjena mjerila izvanjezičnog korelata) rezimirat ćemo slijedećom shemom:

22 Gramatičari ono što su zapravo mogući značenjski učinci niječne rečenice najčešće opisuju kao različite vrste niječnih rečenica, te one čija interpretacija odgovara prvoj i drugoj formuli nazivaju deskriptivnim, koje mogu biti totalne (druga formula) i parcijalne (prva formula), a one čija interpretacija odgovara trećoj formuli polemičkim.

Možemo, dakle, zaključiti da i primjena mjerila izvanjezičnog korelata pokazuje da klasi rečeničnih formi u francuskom pripadaju ne samo pasivno i emfatično nego i unipersonalno ustrojstvo. Ona isto tako pokazuje da su svi fakultativni rečenični tipovi jezični eksponenti jednog od dva koraka logičkog akta tvrdnje, a osobiti status niječne forme objašnjava njezinom vezanošću uz prvi, a ne uz drugi korak tog akta.

Cilj ovoga rada bio je predložiti jedno od mogućnih rješenja velikog broja problema koje postavlja klasifikacija fakultativnih rečeničnih tipova u francuskom. Nakon što smo, u prvom dijelu rada, te probleme izdvojili i utvrdili da su vezani uz jednu osobitu vrstu fakultativnih tipova, onih čija je realizacija podložna sintaktičkoj i/ili semantičkoj blokadi i koje smo, udaljavajući se u tome od uobičajenog shvaćanja tog pojma, nazvali rečeničnim formama, u drugom smo dijelu rješenje tražili polazeći od mjerila predloženih za utvrđivanje pripadnosti relevantnih vrsta rečeničnih ustrojstava klasi rečeničnih formi. Nastojali smo pokazati s jedne strane da niječne rečenice ne pripadaju tako definiranoj klasi i, s druge, da u nju ulaze ne samo pasivne i emfatičke, nego i unipersonalne rečenice, te da one, unutar klase, tvore opreku sa emfatičnim rečenicama, suprotstavljajući se, skupa s njima, neutralnoj formi kao neobilježenom članu opreke. Drugim riječima, formula koja proistječe iz cjelokupne naše analize je sljedeća:

$$T \longrightarrow \left\{ \begin{array}{c} \text{Decl} \\ \text{Inter} \\ \text{Imp} \\ \text{Excl} \end{array} \right\} + (\text{Neg}) + (\text{Pass}) + \left(\left\{ \begin{array}{c} \text{Unip} \\ \text{Emph} \end{array} \right\} \right)$$

Navedena literatura

- Bally, Ch. (1965). *Linguistique générale et linguistique française*. Berne, Francke.
- Dubois, J., Dubois-Charlier, F. (1970). *Eléments de linguistique française: syntaxe*. Paris, Larousse.
- Dubois, J., Lagane, R. (1973). *La Nouvelle grammaire du français*. Paris, Larousse.
- Ducrot, O., Todorov, Tz. (1972). *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris, Seuil.
- Grand Larousse de la langue française*, sous la dir. de L. Guilbert, R. Lagane, G. Niobey (1976). Paris, Larousse. (članci »Le Détachement«, str. 1273–1276, »L'Ordre des mots«, str. 3816–3823, »Le Passif«, str. 4062–4066, »La Prédication«, str. 4556–4560, »Les Verbes pronominaux«, str. 4679–4683, »Les Verbes et les constructions unipersonnels«, str. 6331–6335).
- Grevisse, M., Goosse, A. (1995). *Nouvelle grammaire française*. Louvain-la-Neuve, De Boeck & Duculot.
- Gross, M. (1967). »Sur une règle de cacophonie«, *Langages* 7, str. 105–118.
- Gross, M. (1968). *Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du verbe*. Paris, Larousse.
- Pottier, B. (1992). *Sémantique générale*. Paris, Presses Universitaires de France.
- Ruwet, N. (1967). *Introduction à la grammaire générative*. Paris, Plon.
- Ruwet, N. (1972). *Théorie syntaxique et syntaxe du français*. Paris, Seuil.
- Wilmet, M. (1998). *Grammaire critique du français*. Paris–Bruxelles, De Boeck & Larcier.

Les types de phrase facultatifs en français: problèmes de classification

La description usuelle des types de phrase en français n'est pas discutable quant au nombre et aux rapports mutuels des quatre types dits obligatoires. En revanche, l'identification des types dits facultatifs et l'analyse de leurs rapports mutuels soulèvent un nombre non négligeable de problèmes, dont la présentation systématique fait l'objet de la première partie de ce travail. La seconde partie du travail en propose une solution à partir de critères établis en vue de déterminer l'appartenance d'une structure de phrase à une sous-classe particulière des types facultatifs, les formes de la phrase (en nous écartant de la terminologie habituelle, nous n'entendons par forme de phrase que les types facultatifs dont la réalisation est sujette à des contraintes syntaxiques et/ou sémantiques). Il s'agit de quatre critères. Le premier concerne les marques grammaticales caractérisant les formes de phrase et requiert qu'elles soient du même type. Les trois autres critères requièrent, respectivement, que chaque forme particulière s'oppose à un terme non-marqué réalisable en surface, qu'elle ait une fonction s'apparentant à celle des autres membres de la classe mais produisant des effets linguistiques différents et, enfin, que toutes les formes de phrase puissent être reliées à un corrélat extralinguistique commun. Notre analyse montre que non seulement les types passif et emphatique, mais tout aussi bien le type unipersonnel entrent dans la classe des formes de la phrase française, et que la forme unipersonnelle s'y oppose à la forme emphatique, le terme non-marqué de l'opposition étant la forme dite neutre.